

Y.Doç.Dr. Mahmut KARAKUŞ
Alman Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı

Y. KADRI'NİN 'YABAN'I VE BEN-ÖTEKİ BAĞLAMINDA VATAN SORUNU

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1932 yılında yayımlanmış olan 'Yaban'ının eylemi Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsar; 1919 ile 1923 yılları arasında Batı Anadolu'da geçen olaylar anı biçiminde kaleme alınmıştır romanda. Yapıt aslında iki eylem düzleminden oluşur: Bu eylem düzlemlerinden biri, romanın 31.-32. sayfalarında⁷⁹ yer alan ve çerçeve eylem olarak nitelendirilebilecek bölümdür. Belirtilen bölümde Batı Cephesi Komutanlığı'nın, işgal kuvvetlerinin Anadolu halkına yaptıkları zulmü araştırmak üzere görevlendirdiği "Tetkiki Mezalim Heyeti"nin araştırmaları sırasında bulunduğu bir anı defterinden söz edilir. Söz konusu kısa bölümden sonra romanın asıl eylemini oluşturan anı defterinin içeriğinin aktarılmasına geçilir. Anı defterini kaleme alan, İstanbullu bir paşanın oğlu yedek subay Ahmet Celal, Birinci Dünya Savaşı'nda bir kolunu yitirdikten sonra, işgal altında bulunan İstanbul'a dönmek istemeyen, dolayısıyla kendisine sığınacak yeni bir vatan parçası arayan 32 yaşında bir cumhuriyetçidir. İşgal altındaki ülkenin kurtuluşunun İstanbul yönetimi önderliğinde gerçekleşeceğine inanmamaktadır artık, söz konusu eylem ancak Anadolu'dan başlatılabilir. Anadolu halkı kurtuluş savaşının başarıya ulaşmasını garantisidir ona göre. Yedek subaylık döneminde Anadolu çocuklarının özverili çabalarına tanıklık eden kendisidir. Bu nedenle daha cephede İstanbul'a dönemeyeceğini anlar. Ne var ki gideceği başka bir yer de yoktur. Bu zor durumda Ahmet Celal'in yardımına, emir eri Mehmet Ali yetişir ve "*Gel beyim, seni bizim köye götürüyüm; buralarda, yalnız başına sersebil olursun*"⁸⁰ diyerek onu köyüne gitmeye razı eder. Romanın geri kalan bölümünde, Batı kültürü ile yetişmiş, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ve Mustafa Kemal'e sonsuz inancı bulunan Ahmet Celal'in aslında geri

⁷⁹ Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaban, İstanbul: İletişim Yayınları 1997.

⁸⁰ a.g.y., s. 33.

dönmemek üzere gittiği köyde karşılaştığı gerçekler, yaşadığı olaylar ve kendisinin bu olaylara tepkisi yer alır.

Ahmet Celal, Mehmet Ali ile birlikte geldiği köyde yaşamının geri kalan bölümünü geçirme düşüncesindedir. Ancak kendi düşüncelerini, duygularını paylaşacak insanlar bulacağını umduğu köyde kısa süre sonra düşledikleri ile gerçeklerin örtüşmediğinin ayırımına varır. Geldiği yer sanki kendi ülkesinin bir parçası değil, yabancı bir ülke toprağıdır. Nitekim köylüler daha ilk günden başlamak üzere Ahmet Celal'i bir "yaban" olarak görürler. Uzun süre cephede emri eri olarak kendisi ile birlikte çalışmış olan Mehmet Ali de köye gelir gelmez köylülerden biri olur; Ahmet Celal için o da tıpkı diğer köylüler gibi yabancısıdır; Mehmet Ali açısından bakıldığında da için de uzun süre birlikte çalıştığı komutanı bir "yaban"dır artık. Köylülerin Ahmet Celal'i aralarına almaktan kaçınmaları, onun da de zamanla köylülere yabancılaşması sonucunu doğurur. Köylülerle arasındaki uçurumu küçültmeye çalışmasına karşın, onlardan giderek uzaklaşmasını engelleyemez Yedek Subay. Köylülerle arasındaki ilişki zamanla nefrete dönüşür, köylüler Ahmet Celal'i hor görmeye, küçümsemeye başlarlar; Ahmet Celal'de de onlara karşı aynı duygu gelişir.

Bu arada düzenli olarak izlediği günlük gazetelerden, Anadolu Kurtuluş Haraketi'nin bütün ülke çapına yaygınlaştığı bilgilerini edinir. Köy halkına Mustafa Kemal'den, Ulusal Kurtuluş Hareketi'nden söz etmek, onları bu konuda aydınlatarak Kurtuluş Savaşı'ndan yana kazanmak ister. Ne var ki köylülerin ne Mustafa Kemal'le ne de onun başlattığı hareketle ilgisi vardır. Onların günlük uğraşları yaşamlarını sürdürecekleri kaynakları bulmalarını sağlayan doğa olayları ve zaman zaman köye gelen ve "şeyh" olarak adlandırılan kişilerin geliş-gidişleri doğrultusunda biçimlenir. Dolayısıyla işgal kuvvetlerinin köye doğru ilerleyişleri onları pek ilgilendirmez. Yunan birliklerinin köyü işgal anında bile, çıkarıcı bir tutumla bir kaç kuruş uğruna onlara yol göstermekten çekinmezler. Şeyhlerin, köy ağalarının etkisi altında bulunan köy halkının Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne karşı ilgisizliği karşısında Ahmet Celal'in nefreti daha da artar.

Yedek Subay'ın köy halkı ile ilişkisinin bir de duygusal boyutu vardır. Köye geldiği ilk günlerde Emine adında bir genç kızla karşılaşır, ona karşı bir eğilim belirir kendisinde. Ancak genç kız 'bir kolu olmayan herif'i değil de, Mehmet Ali'nin kötürüm kardeşi İsmail'i yeğler, onunla evlenir. Ne var

ki romanın sonunda Yunan birliklerinin işgal ettiği köyden kaçmaya çalışırken, Emine ile aralarındaki buzlar çözülür; onu da yanına alarak köyden uzaklaşmayı dener. Ancak birliktelikleri uzun sürmez. Ahmet Celal not defterini Emine'ye bırakarak köyden ayrılır ve böylece roman eylemi de son bulur.

Buraya dek aktarılan içerikten de anlaşılacağı üzere, romanda klasik anlamda bir eylem örgüsünden söz etmek olanaklı değil. Ana eylem nedir, yan eylemler nelerdir, romanın başkışisi olan Ahmet Celal'in yazgısında nasıl bir gelişme kendini göstermektedir gibi sorulara yanıt bulmak son derece zordur. Köyde geçen eylemlerin geri planını oluşturan Kurtuluş Savaşı ile ilgili köye, bir başka deyişle Ahmet Celal'e zaman zaman ulaşan bilgiler eylemsel bir gelişmeye gönderme yapmaktan çok, köylülerle Ahmet Celal arasında söz konusu savaşa ilişkin görüş ayrılığının dile getirilmesi için bir araç niteliğini taşımaktadır. Dolayısıyla romanda eylem düzleminde bir gelişme söz konusu değil. Buna karşılık devingenlik düşünsel boyutta kendini göstermektedir. Bu da romanda çoğu zaman örtük, zaman zaman da açık olarak okuyucuya duyumsatılır. Öyleyse yanıtlanması gereken soru, neden Ahmet Celal'in kendi ülkesinde, kendi toprakları üzerinde bir "yaban" olarak görüldüğü, öteden beri bir çok kişiyi nitelemek için kullanılan söz konusu kavramın neden Ahmet Celal ile köylüler arasındaki temel çelişkiyi dile getirmenin bir aracı olarak karşımıza çıktığı olmalıdır.

Yukarıdaki sorulara yanıt verebilmek için öncelikle 'kanadı kırık' Yedek Subay'ın yaralandıktan sonra neden doğup büyüdüğü İstanbul'a dönmeyip, Mehmet Ali'nin köyünü askerlik sonrası yaşama alanı olarak yeğlediğine bakmak, hangi düşünsel motiflerin onu söz konusu kararı vermeye ittiğini irdelemek gerekmektedir: "*Oysa ben İstanbul'dan çıkarken bütün ıstıraplarımın kaynağının kafamda olduğuna karar vermiştim. Ve onu orada bırakmak istemişim. Burada hiç bir şey düşünmeyecek, metafiziğe tamamen veda edecek ve bir köylü nasıl yaşıyorsa öyle yaşayacaktım. Tamamıyla onlara karışacaktım*"⁸¹. Yukarıda da belirtildiği üzere doğup büyüdüğü ve büyük bir tutku ile bağlı olduğu İstanbul'a, bir başka deyişle vatanına dönemeyeceğine inanır Ahmet Celal; çünkü o çok sevdiği kent düşman işgali altındadır. Bir 'kuvvayı milliyeci' olarak onun için bu durum dayanılacak gibi değildir. Kent işgal altında kaldığı sürece de oraya

⁸¹ a.g.y., s.85.

dönmemeye düşüncesindedir. İşgal altındaki bir kentte yaşamak onun için yalnız yaşamak anlamına gelmektedir. Çünkü öyle bir kentte duygularına, düşüncelerine ortak olacak birini bulmak olanaksızdır ona göre. Birey olarak kendisi ve çevresi ile özdeşlik duygusunu yaşayabileceği yeni bir yaşama alanı arayışı içindedir Ahmet Celal. “Yalnız başına sersebil” olmamak için emir eri Mehmet Ali'nin sözü üzerine birlikte köye gider Yedek Subay. Söz konusu Anadolu köyü düşmanın işgal tehdidinden uzak görünmektedir o an için. Dolayısıyla orada kendini yuvasında hissedeceği düşüncesindedir. Görüldüğü gibi İstanbul'dan ayrılışının, bir başka deyişle köye gelişinin nedeni, İstanbul'da artık 'onlardan biri' olarak aralarında yaşayabileceği, kendini 'onlardan biri' sayabileceği insanlar bulamayacağı, bu tür insanlarla belki de Anadolu'nun bir köyünde karşılaşabileceği inancıdır. Özdeşleşebileceği, aralarında kendini güvende hissedebileceği insanların yaşadığı yer onun düşüncesine göre aynı zamanda mutlu olabileceği bir yerdir. İçinde yaşadığı sınırları belirli, kendisine özdeşleşme olanağı, bir başka deyişle güven, koruma sağlayabilecek ve vatan olarak adlandırılabilir bir yaşama alanıdır⁸² onun aradığı. Ancak bu alanın somut bir mekana bağlanma zorunluluğu yoktur. Çünkü belirtilen kavramın sosyokültürel, ulusal, etnik olmak üzere bir çok anlam boyutu olduğu, bir başka deyişle insanın özdeşleşebileceği öğelerin çokluğu göz önünde bulundurulduğunda, kavramın içeriğini yalnızca mekan öğesinin belirlemediği anlaşılacaktır. Kavramı anlamlandırma biçimine bağlı olarak kişi doğup büyüdüğü yeri vatani olarak algılayabileceği gibi, toplumsal ilişkilerini sürdürdüğü, eylemde bulunduğu alanı da vatani olarak görebilir⁸³. Söz konusu yaşama alanının vatana dönüştürülmesi ise toplumsal çevre ile karşılıklı etkileşime girme düzeyi ile yakından ilişkilidir. Çünkü vatan aynı zamanda yansımasını mekanda bulan toplumsal bir olgudur.⁸⁴ Bir anlamda özgün ve söz konusu kişi için toplumsal açıdan önem taşıyan, özelliği olan, yinelenen deneyimlerin gerçekleştiği bir alandır. Politik anlamda vatan

⁸² Bkz. Friedrich Fürstenberg: Die soziale Vermittlung von Heimat, in: **Wesen und Wandel der Heimatliteratur: am Beispiel der österreichischen Literatur seit 1945; ein Bonner Symposium** / hrsg. von Karl Konrad Polheim, Bern; Frankfurt a.M.; New York; Paris: Lang 1989, s.193-206, burada s. 193.

⁸³ Bkz. a.g.y., s. 194-195.

⁸⁴ Bkz. Hermann Bausinger: Zur kulturalen Dimension von Identität, **Zeitschrift für Volkskunde**, 73. Jahrgang (1977), s.10-215, burada s. 212.

kavramı ise o an içinde yaşanan koşullarda öngörülen politik ereklerle yakından ilgilidir.⁸⁵ Burada sınırları belli bir devletin egemenlik alanı önem taşımaktadır. Bir başka deyişle söz konusu vatan kavramını o anki politik erekler belirler. 'Homo socialis', politik anlamdaki vatan kavramı ile birlikte, toplumsal boyutun ötesinde sınırları politik olarak çizilen mekana bağlı insana dönüşmektedir. Başlangıçta bireyin içinde yaşadığı, eylemde bulunduğu, onun güven duygusunun kaynağını oluşturan kişisel yakın çevresi, onun özel alanı, politik bir içerik kazandığında genişlemekte, politik bir dizgenin egemenlik alanına dönüşmekte. Böylece birey, ulus olarak nitelendirilen ve ona çeşitli sorumluluklar yükleyen daha büyük bir topluluğun üyesi olarak karşımıza çıkmakta.

Ahmet Celal cepheden döndükten sonra doğup büyüdüğü kent olan İstanbul yerine Anadolu'nun bir köyüne dönme kararı alırken vatan kavramının özellikle politik boyutu ile yakın yaşama alanına gönderme yapan sosyokültürel boyutunu bir bütün olarak düşünmüş, bir başka deyişle kavramın söz konusu iki anlam alanının örtüştüğü sanısına kapılmıştır. Bu nedenden dolayı gittiği yerde büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Çünkü onun için vatan - İstanbul'dan ayrılış nedeni göz önünde bulundurulduğunda - öncelikle politik bir kavramdır. İşgalle birlikte kentin toplumsal yapısında bugünden yarına büyük bir değişiklik olamayacağı düşünüldüğünde, Ahmet Celal'in toplumsal çevresini oluşturan insanların büyük bir bölümü henüz doğup büyüdüğü kent İstanbul'da yaşamaktadır. Bir başka deyişle toplumsal yakın çevrede önemli bir değişimden söz etmek olası değildir. Ancak Yedek Subay kavramın toplumsal boyutunun önemini ayırmasına Mehmet Ali'nin köyünde bir süre yaşadktan sonra varacaktır. İstanbul düşman işgali altındadır. Dolayısıyla geçici de olsa ilk aşamada politik anlamda vatan sınırları dışında kalmıştır artık. Vatana sayabileceği ve işgalcilerin henüz ulaşamadığı bir Anadolu köyüne gider. Ancak köye geldiğinde kendi vatan kavramı ile Anadolu kölüsünün vatan kavramının hiç de örtüşmediğini görür. Politik sınırlar içerisinde yaşayan bütün insanların ulusal ölçekli konularda aynı düşüncüyü paylaştığı sanısının bir düş olduğunun ayırmasına varır köyde ve kendi vatan kavramına kuşku ile yaklaşmaya başlar; insanın içinden kopup geldiği, onun belleğinde yer etmiş, o ana dek kişillğini

⁸⁵ Bkz. Andrea Bastian: Der Heimat-Begriff, Tübingen: Max Niemeyer 1995, s.144.

oluşturmasında önemli oranda etkili olmuş belli bir mekana yayılmış toplumsal yakın çevresinin belirleyici etkisini kavrar: “*Gurbet ili mi? Henüz hiç bir düşman ayağının basmadığı bu arı vatan toprakları bir gurbet ili mi? Ne kadar inkar edecek olsam gene bu hissimi saklayamayacağım: Mehmet Ali'nin köyüne yaklaştıkça bir şeyden, aziz bir şeyden ayrıldığımı seziniyordum. Yüreğime bir ağırlık çöküyordu.*”⁸⁶ Yakın yaşama alanına gönderme yapan vatan kavramı ile politik vatan kavramı arasında bir ayrım gözetmeye başlar bu sözlerle Ahmet Celal. Köylüler için ise politik bir vatan kavramının varlığından bile söz etmek olanaksızdır neredeyse. Onlar için vatan kasabanın sınırlarında son bulmaktadır. Çünkü onların yaşama alanları, ulaşabildikleri alan kasabanın ötesine geçmez. Söz konusu gerçekte bir çok nedenden dolayı karşı karşıya gelir köydeki ‘yaban’: “*Onlara İstanbul'un dört devletin askeri işgali altında olduğunu, İzmir'in ta Bursa'ya kadar Yunanlılar tarafından istila edildiğini, Urfa'da, Antep'te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum. Hiçbirinde ne hayret, ne dehşet, ne de alelade bir alaka izine tesadüf etmedim.*”⁸⁷ Yedek Subay köy halkının politik anlamda bir vatan kavramının olmadığını şaşkınlıkla karşılar. Kendisi bir kolunu, bu insanlar toprakları üzerinde rahatça yaşasınlar diye kaybetmemiş midir? Ancak bütün bunlar köylüler için hiç bir anlam taşımamaktadır: “*Bir gün Bekir Çavuş'a verdiğim söze rağmen kendimi tutamadım: / - Ayıptır. Düşman böyle seyredilmez, dedim./ Kümenin içinden bir ses: / - Nolacak, bize dokunmuyorlar ki, dedi. / [...] - Sen öyle diyon emme, bunların bize faydası oldu. Görmüyon mu, hiçbir yanda kargalardan iz kalmadı. Harman yerinde, tahılı hep yirlerdi.*”⁸⁸ Ahmet Celal, uzun yıllar askerlik yapmış, savaşa katılmış eski emir eri Mehmet Ali'nin de vatan konusunda aynı görüşleri paylaşmasına hem şaşırır hem de son derece öfkelenir: “*Beyim bizi gene askere alacaklar mı? / - Olabilir. / - Nasıl olabilir, beyim? Bizi terhis etmediler mi? / - Etiler ama, düşmanlarımız terhis falan dinlemiyor. [...] Gelip de, senin evini, köyünü yakıp yıkarken [...] bir köşede karı gibi büzülüp duracak mısın? / - Yok, beyim, buraya kadar geleceklerine aklım ermez.*”⁸⁹ Yukarıda da vurgulandığı üzere köy halkı için önemli olan, onların ‘burası’

⁸⁶ Y. Kadri: Yaban, s.39.

⁸⁷ a.g.y., s.43.

⁸⁸ a.g.y., s.170.

⁸⁹ a.g.y., s.58-59.

olarak adlandırdığı ve işgalcilerin henüz ulaşamadığı köyün yakın çevresidir. O alanın ötesinde olanlar köylüleri hiç bir biçimde ilgilendirmez. Bir başka deyişle onların vatanı yakın yaşama alanıdır. Böyle düşünen kişilerin “İstanbul’daki İngiliz subayından farkı” yoktur Ahmet Celal için. Dolayısıyla eski emir eri Mehmet Ali için: “Onu, artık hiç tanımıyorum. Benim eski erimle bunun arasında, artık hiç bir ilişki yok.”⁹⁰ der. Yedek Subay köy halkına bütün ülke topraklarına yayılmış Kemalistler’den söz ettiğinde, onlar söz konusu insanların kasabada bulunabileceğini söyleyerek onu şaşkınlığa uğrattılar. Çünkü köylüler Kemalistler’den ‘onlar’ olarak söz ederler. Kendilerini ‘onlar’dan saymamaktadırlar: “- Biliyorum beyim sen de onlardansın emme. / - Onlar kim? / - Aha, Kemal Paşa’dan yana olanlar ... / - İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa’dan yana olmaz? / - Biz Türk değiliz ki, beyim. / - Ya nesiniz? / Biz İslamız, elhamdülillah ... O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar.”⁹¹ En geç bu noktada Ahmet Celal’in, köylülerle arasında neden ortak bir payda olmadığını anlaması gerekirdi. Ulus bilinci oluşmamış, bir ulus durumuna gelememiş insanlardan Ulusal Kurtuluş Savaşı’na içtenlikle katılmalarını beklemenin, onlara kendi vatanlarının sınırlarının Haymana’da bitmediğini, ülke sınırları ile örtüştüğünü anlatmanın olanaksızlığını bu noktada kavraması gerekirdi Ahmet Celal’in. Çünkü yüzyıllar boyunca aşar memuru ile askere alma memurundan başka kimsenin ilgilenmediği Anadolu köylüsünden, kendiliğinden ulusal bilince ulaşmasını, dolayısıyla Mustafa Kemal’in başlattığı Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı desteklemesini beklemek nesnenin doğasına aykırı olacaktır. Oysa Ahmet Celal ile köylüler arasındaki temel çelişkinin kaynağının tam da bu nokta oluşmaktadır.

İstanbul’dan kendi vatanının işgal edilmemiş bir parçası olarak gördüğü Mehmet Ali’nin köyüne gelen Ahmet Celal’i köylüler sürekli şaşırtırlar. Ancak söz konusu köyde uzun bir süre yaşadktan sonra Ahmet Celal kendi köy imgesi ile köy gerçeğinin hiç bir ilgisi olmadığını ayırımına geç de olsa varır. Sıra köylülerin davranışlarına yön veren düşünce yapılarının kaynağını aramaya geldiğinde, Ahmet Celal ilginç bir açıklama yoluna başvurur. Köylülerin içinde yaşadığı doğal çevre son derece çorak, verimsiz topraklardan oluşmaktadır: “Burada ise, yalnız gerçek; çıplak, çirkin, kaba,

⁹⁰ a.g.y., s. 59.

⁹¹ a.g.y., s.173.

yalçın gerçek!.. Boz toprak dalgaları, alabildiğine uzuyor. Yeknesak ovayı ikiye bölen Porsuk Çayı şiddetli bir zelzelenin açtığı bir uzun, bir yilankavi yarıktır gibidir. Hiç suyu görünmez. Ta yanına gittiğiniz zamanda bile, o suyun cana can katan serinliğini ve rengini bulamazsınız. Boz topraklar orada çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır. Elinizi bir soksanız günün hangi saatinde ve hangi mevsiminde olursa olsun bir cerahat gibi ılıktır.”⁹² Doğanın bu denli çorak, verimsiz, neredeyse vahşi olarak betimlenmesinin nedeni, böyle betimlenen doğa ile insanların içinde buldukları duygusal ve düşünsel durumları arasında bir koşutluk kurmak, onları doğanın bir parçası, duygusal ve düşünsel yapılarını da onun bir yansıması olarak sunmaktır. Söz konusu koşutluğu örtük olarak kurmayı da gerekli görmez yazar. İnsanların duygusal durumları ve düşünce yapıları ile içinde yaşadıkları doğal çevre arasında tam bir örtüşmenin, bir başka deyişle ikisi arasında bir nedensellik bağının varlığından söz edilir. İçinde yaşadıkları bu çirkin, çorak, verimsiz doğal çevre insanlara hem fiziksel hem de ruhsal olarak çirkin, çorak ve verimsiz bir nitelik kazandırmıştır: “Bunu tarif ve tahlil etmek mümkün değildir. Onları bu hale koyan, üstünde yaşadıkları bu sert ve hasin tabiat midir? Merhametsiz bir üvey ananın göğsü gibi hareketsiz bu topraklarda ancak böyle bir öksüz çocuk ruhu dalgalanabilir.”⁹³

Gerçi Porsuk çayı gibi büyük bir akarsuyun boydan boya kat ettiği geniş bir Batı Anadolu ovasında toprağın bu denli verimsiz ve çevrenin çorak olduğu savına kuşku ile yaklaşmak gerekse bile, doğa ile ilgili bütün bu betimlemeler doğru da olabilir. Köylülerin de eleştirilecek, yerilecek, dahası çirkin olarak nitelendirilebilecek pek çok yönleri vardır. Ne var ki ‘ilkokul aydınlığı’ bile görememiş söz konusu insanların içinde buldukları ‘yabanıl’ durum en azından anlaşılır niteliktedir. Ancak Ahmet Celal gibi devrimci bir Kemalist’in insanların içinde bulunduğu söz konusu durumu natüralist bir yaklaşımla doğal çevrenin nitelikleriyle açıklamaya çalışması, bir başka deyişle aslında bir kültür yaratıcısı olan insanın yaratıcı gücünü, doğayı ve insanı biçimlendirme yeteneğini göz ardı etmesi kendi içinde bir çelişkidir. Çünkü bir aydın olarak Ahmet Celal ve düşüncedaşları toplumu dönüştürme ereğine yönelik eylemde bulunmaktadır. Yok olmaya yüz tutmuş bir İmparatorluk’un külleri arasından yeni bir devlet, bir Cumhuriyet

⁹² a.g.y., s.46.

⁹³ a.g.y., s.90.

kurma çabası içinde olan söz konusu kişiler, yeni Cumhuriyet'te yaşayacak insanın nitelikleri konusunda da açık bir düşünceye sahiptirler. İmparatorluk'un öngördüğü ümmet insanın yerini Cumhuriyet'le birlikte yurttaş insan alacaktır. Böyle bir yaklaşım ise aynı zamanda insanın değiştirme ve değişme yeteneğine inancı da birlikte getirir. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra toplumun ve çevrenin nasıl bir değişim sürecinden geçtiğine, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının aydınlanmanın bütün ülke geneline yayılması için gösterdikleri çabaya bakmak söz konusu gerçeği görmek için yeterli olacaktır. Toplumun en tutucu kesimini oluşturan köylülerde bile eğitim yolu ile istenilen değişim belirli ölçülerde de olsa gerçekleştirilebilmiştir. Bunun en çarpıcı örneğini, kısa yaşam süresine karşın binlerce köylü gencin birer Cumhuriyet aydını olarak yetişmesini sağlayan köy enstitüleri oluşturmaktadır. Oysa Ahmet Celal Kemalist bir aydın olmasına karşın olgucu-belirlenimci bir tutum içerisinde, insanın ve ürettiklerinin büyük oranda çevrenin, tarihsel dönemin ve kalıtımın izlerini taşıdığını savlayan H. Taine'nin⁹⁴ izinden giderek natüralist bir yaklaşım benimser. Oysa Cumhuriyet'i kuranların ümmet toplumundan yeni bir yurttaş toplumu yaratma sürecinde ellerindeki en önemli araç eğitimidir. Bu nedenle Ahmet Celal ulaşmak istediği ereğe götürecekt en önemli aracın önemini kavramamış olmasının ötesinde, insana ilişkin Cumhuriyetçiler'inkine ters düşen bir anlayış içerisinde: *"Talim, terbiye, iyi örnek, bunların hepsi geçici şeylerdir. Ve çevre değiştirmedikçe, insanın değişmesine imkan yoktur."*⁹⁵ İnsanla ilgili bu tür düşünceleri taşıyan bir kişinin aynı zamanda insanı ve toplumu değiştirme savında bulunması kendi içinde bir çelişkidir.

Ahmet Celal köylülerle ilgili kendi savları ile çelişen bir açıklamaya başvurduktan sonra yeniden bir özeleştiri yaparak Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu durumdan, yüzyıllardır onu görmezlikten gelmiş, ona sırtını çevirerek onu şeyhlerin, köy ağalarının eline terk etmiş olan Türk aydınını sorumlu tutar: *"Bunun nedeni, Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun."*

⁹⁴ Bkz. Handlexikon zur Literaturwissenschaft, hrsg. von Diether Krywalski, Reinbek bei Hamburg 1978, Bd.2, s. 359.

⁹⁵ Y. Kadri: Yaban, s.442.

Anadolu halkının bir ruhu vardı; nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vucudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın.”⁹⁶

Yapıtta bir çok yerde dile getirilen, aydınlarla Anadolu köylüsünün yetişme koşulları göz önünde bulundurulduğunda, bu iki grubun neden birbirine yabancılaştıkları daha kolay anlaşılacaktır. Ahmet Celal gerçi İstanbul’dan bir kaç yüz kilomere uzakta bulunmaktadır, ne var ki henüz kendi ülkesinin toprakları üzerinde yaşamaktadır. Dolayısıyla orada yaşayan insanlar da kendi ülkesinin insanlarıdır. Ancak aynı coğrafyayı paylaşan söz konusu iki insan topluluğu sanki iki ayrı dünyanın insanlarıdır: “*Kendi vatanı addettiği memleketin dibine doğru ilerledikçe, kendi kökünden uzaklaştığını hissediyor. Hissetmese bile etrafında hasıl olan boşluk, soğuk ve itici hava, ona her an kendi toprağından sökülmiş bir aykırı, bir acayip nebat olduğunu bildiriyor.*

Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğı ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londra’lı İngilizle bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür.”⁹⁷

Başlangıçta insanların içinde bulunduğu durum doğa ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılırken, daha sonraları ise Anadolu köylüsünün ihmal edilmişliğine değinilmekte. Bundan dolayı da iki insan topluluğı arasında yüzyıllara dayanan bir yabancılaşmanın varlığından söz edilmekte. Ahmet Celal’in toplumu değiştirmeyi amaçlayan devrimci kişiliğı göz önünde bulundurulduğunda, onun insanla ilgili başlangıçtaki görüşleri kendi ereğı ve kişiliğı ile çelişmektedir. Metinde Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu durumla ilgili söz konusu açıklamasından kısa süre sonra Ahmet Celal yine aynı konuda belirtilen açıklamasına ters düşen bir başka yaklaşım benimseyerek köylülerin içinde bulunduğu durumu bu kez onların aydınlar tarafından ihmal edilmişlikleri ile açıklanmaktadır. Bu tür kendi aydın kişiliğı ile uyum içinde olmayan görüşlerinden örnekleri çoğaltmak olasıdır. Örneğın köylü kadınlar konusunda onun dikkatini çeken yalnızca kadınların

⁹⁶ a.g.y., s.130.

⁹⁷ a.g.y., s.53.

güzel olmadıkları, cinsel yaşamlarının renksiz olması gerektiğine ilişkin düşüncelerdir. Bir başka deyişle kadın bir insan olarak değil, öncelikle cinsel araç olarak algılanmakta ve öyle betimlenmekte. Oysa kadınlar bir yandan feodal toplum örgütlenmesi içinde kadın olarak bir yığın zorlukla karşılaşırken diğer yandan da, bir çoğu eşini savaşta yitirdiği için, bütün sorumluluğu tek başına taşımakta ve böylece erkeğe oranla onların yaşama koşulları iki kat ağırlaşmakta. Ne var ki bütün bunları görmezden gelen Ahmet Celal kadınlar konusunda da kendisi ile çelişkiye düşmekte, sözünü ettiği kadınlardan biri olan Emine ile birlikte olabilmek için çeşitli yollara başvurmaktadır.

Kadın olsun erkek olsun Anadolu köylüsü ile ilgili Ahmet Celal'in çeşitli düzlemlerde birbirleriyle çelişen söz konusu açıklamaları büyüteç altına alındığında, konusu tümüyle köyde geçen ilk köy romanı özelliğini taşıyan⁹⁸ 'Yaban'da köylülerle ilgili ne tür bir görüş dile getirildiği, onların nasıl görüldüğüne ilişkin açık bir düşünce oluşmamaktadır. Okur Ahmet Celal'in köylülerle ilgili hangi açıklamasına inancak, hangisini ciddiye alacaktır? Gerçi 'Yaban' kendinden önce yazın aracılığı ile oluşturulmuş olan, doğal güzellikler içine kurulmuş şirin, sevimli köy ve mutlu köylü imgesinin gözden geçirilmesine bir ölçüde katkıda bulunmuştur. Ancak burada da köy gerçeğinin bütün çıplaklığı ile gözler önüne serildiği savına katılmak kolay gözükmemektedir. Çünkü romanda yansıtılan köy imgesi de Y. Kadri'nin roman kahramanı Ahmet Celal'in algıladığı biçimi ile okuyucuya aktardığı bir köy imgesidir. Özellikle Ahmet Celal'in vatan toprağının bir parçası olarak gördüğü köyde insanlarla kurmaya çalıştığı ilişkilerde yaşadığı çeşitli olumsuz deneyimler göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu köyün belirtilen deneyimler ışığında yansıtılacağı kuşkusuzdur.

Birbiri ile ortak yönleri olmayan, birbirine 'yaban'cı kişi ya da grupların önünde, aralarında kurulacak ilişki açısından davranışsal olarak çeşitli seçenekler bulunabilir. 'Yaban' örneğinden yola çıkılacak olursa, söz konusu seçeneklerden biri, Yedek Subay'ın kendinden ödün vererek, içinde yaşadığı toplumun bir parçası olmaya çalışması, o toplumda asimile olarak kendi kimliğini yitirmesidir. Bir başka davranış biçimi ise sözü edilenin tersi

⁹⁸ Bkz. Hüseyin Altunya: Yabancı Olunan Bir Konunun Romanı: Yaban, Türk Dili, Yıl 27, Cilt XXXV, Sayı 304 (Ocak 1977), s. 259-265, burada s.259.

olabilirdi; Ahmet Celal köy halkını kendi bulunduğu noktaya çekmeye, onları kendine benzetmeye çalışabilirdi. Ancak belirtilen iki davranış biçiminin ötesinde, karşılaşan iki grubun da kendi kimliklerini koruyup, onlardan ödün vermeden birbirlerini anlamaya çalışarak etkiledikleri davranış biçiminden söz edilebilir. Aslında kimlik ya da 'ben' denilen şey durağan olmadığına, 'öteki' ile girilen sürekli bir etkileşim sürecinde oluştuğuna göre, önemli olan, farklı görüşlere sahip insanların tartışarak daha derin ve iyi bir anlayış birlikteliğine ulaşmalarıdır⁹⁹; bir başka deyişle birbirlerinin kimliklerinin oluşmasına ve korunmasına katkıda bulunmalarıdır. Ahmet Celal'in arayışı içinde bulunduğu ve kimliğin boyutlarından birini oluşturan sosyokültürel anlamdaki vatan kavramı için de aynı sözler dile getirilebilir. Waldenfels'in deyişiyle vatan hazır olarak bulunmaz, kazanılan ve biçimlendirilen bir olgudur¹⁰⁰. Ancak vatani kişi tek başına yaratamayacağına, çevresindeki diğer kişilerle etkileşim içinde biçimlendirebileceğine göre, bir başkası ile ilgili ayrımcı ya da aşağılayıcı imge oluşturarak ona yansıtma, hem ilişkiler açısından hem de söz konusu imgenin yansıtıldığı grup ya da kişi açısından yıkıcı sonuçlar doğurur. Karşılıklı hoşgörüyü dayanan bir ilişki biçimi bir aydın olarak öncelikle Ahmet Celal'den beklenebilir. Vatani ancak bu tür bir davranış biçimi ile kazanabileceğinin bilincinde olması gerekir. Oysa en az köylüler kadar o da karşındakileri anlamamakta ısrar eder, 'öteki'ne kendi koşullarını dayatmaya çalışır. Köylüleri kendisini anlayabilecek düzeye getirmeden, onlardan kendi doğrularını bir çırpıda benimsemelerini bekler. Köylülerin yüzyıllar boyu hangi koşullarda yaşadıklarını bilmesine karşın bu gerçeği göz ardı ederek kendi imgelemindeki kimliği giydirmeye çalışır onlara. Oysa B. Moran'ın söylediği gibi "aydının görevi kurtarmak, adam etmek, bilinçlendirmek."¹⁰¹ Tarihsel bilinçten yoksun olan Ahmet Celal, köy halkını aydınlatma, bilinçlendirme yerine, onların davranışlarına yönelik, kendi ereği ile çelişen açıklamalar getirmeye çalışmaktan öte bir çaba göstermez. Bu tutumu ile aydın olma savında bulunan Ahmet Celal

⁹⁹ Bkz. Charles Taylor: Multikulturalismus und die Politik der Anerkennung, Frankfurt a.M.: Fischer, s. 10.

¹⁰⁰ Bkz. Bernhard Waldenfels: Heimat in der Fremde, **Heimat. Analysen, Themen, Perspektiven. Diskussionsbeiträge zur politischen Didaktik. Bundeszentrale für politische Bildung**. Schriftenreihe Bd. 294 / 1, s.109-121, burada s.113.

¹⁰¹ Berna Moran: Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: İletişim, s. 174.

eleştirdiği köylülerden nitelik olarak farklı bir tutum sergilemez. Aralarında sağlıklı bir iletişim kurulamadığı için hem köylüler Yedek Subay'ı dışlar hem de Ahmet Celal kendisi ile köylüler arasında belli bir mesafe koyar; bir başka deyişle başlangıç amacının tersine 'onlardan biri' olup geldiği yeri kendine vatan edinemez; son ana dek 'yaban' olarak kalır.

Summary:

Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novel ,Yaban' is studied. Various views on the notion of the mother-country are examined. The reasons for the central character's inability to feel at home in the village he settles in, and become one of „them“ are analysed. The question of why he remains a ,stranger' is raised.

